

ÖMER SEYFEDDİN'İN "EFRUZ BEY" TİPİ*

Doç. Dr. Cahit KAVCAR**

Türk edebiyatının ve Millî edebiyat devrinin en önde gelen yazarlarından biri Ömer Seyfeddin (1884-1920) dir. Onu, Türk hikâyeciliğinin ilk büyük ustalarından biri olarak görüyoruz. Daha 1911 yılında Genç Kalemler dergisindeki yazılarıyla bütün dikkatleri üstüne çeker. "Millî bir edebiyat meydana getirmek için önce millî bir dil gerekir" formülü ve "Yeni Lisan" parolası ile ortaya atılan genç yazarların başında da o gelmektedir. Millî edebiyat ve yeni dil çabalarının, sadece sözde kalmayıp başarılı örneklerle desteklendiğini ve böylece kısa bir zamanda tutunup Türk edebiyatına yeni bir yön, büyük bir canlılık kazandırdığını görüyoruz. İşte bu yeni çığırın öncüsü olan ve çok kısa süren ömrüne pek çok değerli eseri sığdıran Ömer Seyfeddin, çeşitli yönleriyle üzerinde durulması gereken bir sanatçıdır. Onu genel olarak veya değişik bakımlardan ele alan değerli eser ve incelemeler var. Burada, yazarın, kahramanı Efruz Bey olan hikâyeleri ve Efruz Bey tipi üzerinde durulacaktır. Çünkü Efruz Bey, hemen her toplumdaki, her zaman bulunan veya bulunabilecek olan çok ilgi çekici bir tiptir. Bu bakımdan, böyle bir tipi incelemekte yarar var.

Ömer Seyfeddin'in eserleri arasında çok ayrı bir yeri olan ve yazarın ölümünden bir yıl önce yayımlanmaya başlayan Efruz Bey, 1908'den Birinci Dünya Savaşı sonlarına kadar uzanan bir devrin romanıdır. Bu eserde, Türkiye'nin o dönemdeki siyaset, hürriyet, alafrağa, yabancı hayranlığı, bilim, Türkçülük, köycülük, dil, edebiyat, tarih, sosyoloji, eğitim, felsefe... gibi yaşayış özellikleri ele alınmış ve çeşitli anlayışların temsilcisi olan kişiler, adları değiştirilerek, büyük bir ustalıkla Efruz Bey'in kişiliğinde birleştirilmiştir.

* Bu yazı, büyük Türk yazarı Ömer Seyfeddin'in 100. doğum yıldönümü dolayısıyla, onun değerli anısına armağan olarak yazılmıştır. Aynı zamanda, 24-29 Eylül 1984 tarihinde İstanbul'da toplanan "VI. Millî Türkoloji Kongresi"nde sunulan aynı başlıklı bildirimin biraz genişletilmiş şeklidir.

** Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü

Bilindiği gibi II. Meşrutiyet döneminde parti kavgaları, türlü savaş ve kayıplar, iç ve dış çalkantılar, bunalımlar büyük bir yer tutuyordu. Böyle bir ortamda "millî edebiyat" akımının yanısıra mizah ve hiciv türü de büyük gelişmeler göstermiştir. Hem yazar, hem de eser bakımından Türk edebiyatının mizah ve hiciv alanındaki en kabarıklık sayısını, çeşitli ve başarılı örneklerini Millî Edebiyat devrinde görüyoruz.¹ Ömer Seyfeddin'in hikâyelerinde de aynı durumla, derinliğine bir özellik taşıyan sosyal hicivle karşılaşırız. Yazarın "fantezi" bir romanı olan Efruz Bey'e, Meşrutiyet devrinin romanı gözüyle bakılabilir. Gerçekten, alışılmış tekniğin dışında yazılmış olan bu eser, o devrin sosyal, politik ve kültürel yönlerini, bir kişinin şahsında dile getirip karikatürize etmekte, dönemini ve yazarın kişiliğini yansıtmaktadır.

Türlü bölümlerindeki sosyal muhteva titizlikle irdelenince, yazarın bu eseri hayatının son yıllarında yazdığı anlaşılıyor.

Vakit gazetesinin 8-9 Aralık 1919 gün ve 751-752. sayılarında, *Efruz Bey* romanının bu gazetede tefrika edileceğini ve temel özelliğini bildiren bir ilân bulunmaktadır. Bundan 65 yıl öncesine ait olan bu ilânı orijinal şekliyle aktarmakta yarar var:

Yeni Tefrikamız

EFRUZ BEY

Fantezi Roman

Muharriri: Ömer Seyfeddin

Bir müddetten beri gazetemizde tefrika ettiğimiz (Küçük Lord) romanı yarınki nüshamızda hitam buluyor. Çarşamba gününden itibaren Ömer Seyfeddin Bey'in (Efruz Bey) ünvanlı romanını tefrika etmeye başlıyoruz. (Efruz Bey), memleketimize ait bazı tiplerin ve bazı meyil ve itiyadların, sanatkârane bir mübalâğa ile çizilmiş bir karikatürü hükmündedir. Roman beş fasıldan ibarettir ki her birini uzunca bir küçük hikâye addetmek mümkündür. Bu fasıllar şunlardır:

1- Hürriyete Lâayk Bir Kahraman

2- Asiller Kulübü

1. Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, Türkoloji Dergisi, C. II, Sayı 1, Ankara 1965, s. 184.

- 3- Bilgi Bucağında
- 4- Açık Hava Mektebi
- 5- Beyaz Serçe."²

Dikkat edilirse bu küçük ilânda birkaç nokta göze çarpmaktadır: 1. Efruz Bey bir romandır, fantezi bir roman. 2. Bu eser, bizim topluma ait bazı tipleri, bazı eğilim ve alışkanlıkları ustaca karikatürize etmektedir. 3. Roman beş bölümden oluşmaktadır ama bu bölümlerin her biri uzunca bir küçük hikâyeye sayılabilir. 4. Romanı oluşturan beş bölümün adları.

Aslında birbirinin devamı olan ve birinin bittiği yerde öteki başlayan bölümler, birçok kimse tarafından ayrı ayrı hikâyeler gibi kabul edilmiş, bu yüzden de, Ömer Seyfeddin Külliyyatının 1938 baskısında, başka başka ciltlere gelişigüzel serpiştirilmişlerdir. Ayrıca bunlardan başka, başkahramanı yine Efruz Bey olan üç hikâyeye daha vardır: *Tam Bir Görüş*, *İnat*, *Sivrisinek*. Yazarın bütün eserlerinin 1938'den sonraki baskılarında (1957, 1963, 1970) Efruz Bey romanını oluşturan bölümlerin genellikle düzgün bir şekilde sıralandığı görülmür.

Ölümünün 50. yıldönümü dolayısıyla da Ömer Seyfeddin'in eserleri çeşitli yayınevlerince yeniden yayımlandı. Bunların içinde en düzenli olanlardan birini de Bilgi Yayınevi yaptı (1970). Aynı yayınevinde daha sonra da yazarın bütün eserlerinin tarihsiz baskıları yapıldı. Adı geçen yayınevi tarafından gerçekleştirilen baskıların ilk sırasında *Efruz Bey* geliyor.³ Bu eserin birinci kısmında *Efruz Bey* romanının bölümlerini oluşturan hikâyeler (s. 7-205), ikinci kısmında Efruz Bey'in çevresine bağlı hikâyeler (s. 207-265) yer alıyor.

Hem ayrı birer hikâyeye özelliği taşıyan, hem de Efruz Bey romanının bölümlerini oluşturan ve asıl konumuz olan hikâyeler şunlardır:

1. Hürriyete Lâyık Bir Kahraman
2. Asiller Kulübü (Asilzadeler)

2. O sırada bunlardan yalnız 1. bölüm tefrika edilmiştir (Vakit, 10-23 Aralık 1919). Ayrıca, eserin *Efruz Bey* adıyla yapılan ilk baskısında da sadece bu bölüm vardır (Efruz Bey, Fantezi Roman, Vakit Matbaası, İstanbul 1919, 80 sayfa). 2. ve 3. bölümler, yazarın ölümünden epey sonra yine Vakit gazetesinde (Temmuz-Ağustos 1926), 4. bölüm Resimli Ay adlı aylık dergide (Şubat-Mart 1927) tefrika edilmiştir. 5. bölüm ise hiç yayımlanmamış, müsveddeleri de bulunamamıştır.

3. Ömer Seyfeddin-Bütün Eserleri 1: *Efruz Bey*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970. Bu yazı için adı geçen baskı esas alınmıştır.

3. Tam Bir Görüş
4. Bilgi Bucağı'nda
5. Açık Hava Mektebi
6. İnat
7. Sivrisinek.⁴

İlk bakışta hemen görüleceği gibi, 8-9 Aralık 1919 tarihli Vakit gazetesindeki ilânda, yukarıdaki listede bulunan 3, 6 ve 7 no. lu hikâyelerin adı geçmiyor. Bundan, yazarın yazmayı tasarlamış olduğu Efruz Bey romanını, gazeteye tefrika için verdiği sırada bitirmemiş, esere son şeklini vermemiş olduğu, daha sonra yeni parçalar yazdığı anlaşılıyor. Ayrıca bugüne kadar ele geçmediğine göre, sonradan, ilânda adı geçen Beyaz Serçe başlıklı hikâyeyi yazmaktan vazgeçmiş olduğu akla gelmektedir.⁵

Belirtilen yedi parça bir araya getirilince, bu eserin 194 sayfalık bir roman oluşturduğu görülür. Fakat klasik ölçülere göre Efruz Bey'i roman saymak güçtür. Ömer Seyfeddin'de büyük bir gözlem gücü vardır ama o, elde ettiği sonuçları genişliğine ve derinliğine işleyerek alışılmış bir bütüne ulaşma çabası göstermediğinden, bu eserde yeni bir özellik bulunmaktadır. "Eser, o zamana kadar alışılmış roman tekniği ile, yani belli bir olayın belli bir yer ve süre içinde gelişip çözülmesi yoluyla değil, birbirine bağlı bulunmayan çeşitli olayların bir kişi çevresinde toplanması yoluyla; yani, yeni bir roman tekniği ile yazılmıştır."⁶

Eserin 1970 baskısında, "Efruz Bey'in Çevresine Bağlı Hikâyeler" (s. 207-264) ise şöyle sıralanmış: Gayet Büyük Bir Adam, Şifmeler, Hürriyet Gecesi, 1/2, Boykotaj Düşmanı. Bunlardan Gayet Büyük Bir Adam'a, kahramanın adı olarak Efruz Bey geçmemekle birlikte, Efruz Bey dizisinin başlangıcı gözüyle de bakılabilir. Bu hikâyede, hürriyet yani 1908 Meşrutiyeti ilân edildiği zaman İzmir'de bulunan ve filozof, yazar, şair, tarihçi, fenci geçinen genç bir adam var. O, kendine göre Türkiye'nin en büyük "ambriolog"udur. Aslında, yediği bir çorbanın parasını bile veremez ama olduğundan başka türlü

4. Adı geçen kitapta, 6. ve 7. bölümler olarak, *Akropol Hacısı* ve *Beyaz Serçe* adlı hikâyelerin adı geçiyor. Elimizde metin halinde kendileri bulunmadığı için, bunları ayrı bölümler olarak göremeyiz.

5. Gerçi *İnat* adlı parçada, "Beyaz Serçe keşfi..." diye bir ifade var (s. 195) ama *İnat*'ın *Beyaz Serçe* olduğu söylenemez.

6. Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, C. 2, İstanbul 1967, s. 34 vd.

görünme çabasıdır hep. Gösteriş ve şan düşkünüdür. Parçanın sonunda: "Evet, ben İstanbul'a gitmeliydim. Şan, şöhret, sâ mân beni orada bekliyordu" diyerek, bu hikâyenin daha devam edeceği havasını yaratmaktadır. Bu durum ve sözler, bir bakıma, Efruz Bey'le ilgili hikâyelerin ilki olan Hürriyete Lâayık Bir Kahraman'ı ve oradaki gelişmeleri haber veriyor.

Efruz Bey'in Bölümleri:

Ömer Seyfeddin, eserinin adı olan "Efruz Bey" in hemen altına "Fantezi Roman" kaydını koymuş ve başkahraman olan Efruz Bey'e seslenerek şunları yazmıştır:

"Sevgili Efruz!

Hayatından şu birkaç levhayı yazarken ihtimal biraz mübalâğacı görüldüm. Ne yapayım? Bu benim mizacım... Bunun için kızma. Beni affet! Hem emin ol ki maksadım ne seni tahkir, ne de maskara etmek... Hakikati görüldüğü gibi, edebiyat yapmadan yazmak istedim. Muvaffak oldum mu? Bilmiyorum. Fakat okuyunca samimiye-
timin derecesini herkesle beraber sen de anlayacaksın. Herkes seni -bizzat kendi kadar- tanır, Efruz'cuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir, çünkü sen "hepimiz" değilsen bile "hepimizden bir parça"sın..."⁷

Bu sözlerde yer alan önemli noktalar şöyle sıralanabilir:

- a) Yazarın, biraz mübalâğa yaptığını kabul etmesi,
- b) Bunun, mizacından ileri geldiğini belirtmesi,
- c) Amacının Efruz Bey'i aşağılamak ve maskara etmek olmadığı, sadece gerçeği "edebiyat yapmadan" yazmak istediği,
- ç) Efruz Bey'in herkesçe tanındığı ve "hepimizden bir parça" olduğu.

Yazar bu eserini "fantezi roman" diye nitelemiş, *Vakit* gazetesi de, "Efruz Bey, memleketimize ait tiplerin ve bazı meyil ve itiyadların sanatkârane bir mübalâğa ile çizilmiş bir karikatürü hükümündedir" diye tanıtmıştır.

Ömer Seyfeddin'in hareketli ve mizahçı yanı üzerinde, devrinin ve edebiyatımızın büyük yazarları da durmaktadır. Tanınmış yazarlardan Reşat Nuri Güntekin, "Ömer, karikatür yapar gibi müba-

7. Ömer Seyfeddin, *Efruz Bey*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1970, s. 11.

lâğalar, fanteziler, fantasmagorilerle konuşur ve aşağı yukarı aynı şekilde yazardı”⁸ sözleriyle yazarımızın kişiliğini anlatırken; Yakup Kadri Karaosmanoğlu da, “Bu genç zâbit (subay) bilâ fasıla neşeli, bilâ fasıla şuh ve cevval, o fikirden bu fikre, bu bahisten o bahise atlar...”⁹ sözleriyle tanıtır.

Gerçekten, Ö. Seyfeddin, mübalâğaya ve hicve düşkündür, olayları ve kişileri karikatürize etmekten çok hoşlanır. Kendisinin de belirttiği gibi Efruz Bey tipinde, onun tutum ve davranışlarında, çevresindeki olay ve durumların anlatılışında bir abartma, tabiiikten uzaklık dikkati çekmekte, bunların tam anlamıyla karikatürize edildiği görülmektedir. Yazarın büyük dostu ve en yakın çalışma arkadaşı olan Ali Canib de şöyle diyor: “Kendisini yakından tanıyanlarca müssellemdir ki “mizah’ Ömer için bir özentî değil, bir yaradılış, bir mizaçtı.”¹⁰

Şimdi, kahramanı Efruz Bey olan hikâyelere geçebilir, onu daha yakından tanıyabiliriz:

1. *Hürriyete Lâyik Bir Kahraman*

Hiç süs ve sanat peşinde koşmadan geniş kitlelere seslenme ve çeşitli kesimlerin yazarı olma başarısını gösteren Ömer Seyfeddin, Efruz Bey’in kişiliğinde çok yönlü bir kahraman yaratmıştır. İlk bölümde Efruz Bey, her şeyden önce, olduğundan başka türlü görünme çabaları içinde kıvranan bir şarlatan olarak karşımıza çıkar. İnsanları aldatmasını ve onların zayıf yanlarından yararlanmasını çok iyi bilen, kendini ancak bu yolla yükselme sevdasına kaptıran, şan, şöhrat düşkünü ve döneke bir kişi. İlk bir iki deneme ona cesaret verir, hemen şumarır ve kendini hürriyet kahramanı ilân ediverir. Onu, ancak olup bitişinden sonra haberdar olduğu hürriyet ve meşrutiyet hareketinin kahramanı kesilirken tanırız.

“Efruz” adını da, çok kısa bir sürede günün adamı oluverdiği o günlerde, uzun bir araştırmadan sonra, asıl kimliğini gizlemek için kendi kendine takar.¹¹ Her şeyden habersiz ve bilinçsiz halk yığınlarını kandırıp coşturur, peşinden sürükler. Yazarın deyişiyile: “Her-

8. Ali Canib Yöntem, *Ömer Seyfeddin-Hayati, Eserleri*, İstanbul 1947, s. 6.

9. Yakup Kadri, *Ömer Seyfeddin Bey*, İkdâm gazetesi, 10 Mart 1920.

10. Ali Canib, Adı geçen eser, s. 29.

11. Gerçek adı Ahmet Bey’dir ve küçük bir memurdur. Bir gece, uzun süre isim araştırmasından sonra, “Lügat-ı Osmaniye”de bir isim görür: “Efruz: Ziyalandırıcı, rüşen edici olan.” Bu ismi, hem hiç işitilmemiş olması, hem de anlamı bakımından kendine çok uygun bulur.

kesi inandırmakta son derece mahirdi. Çünkü görünmek, caka satmak istediği şeyin aslına hiç ehemmiyet vermezdi. Onun ehemmiyet verdiği şey, yalnız öyle görünmekti. İşte bütün kuvvetini bu tarafa sarfettiği için muvaffak olurdu."¹² Ama bu parlak durum ancak birkaç gün sürer ve gerçek Meşrutiyetçilerin ortaya çıkmasıyla Efruz Bey'in sahteliği anlaşılır, yıldızı birden sönüverir.

Ömer Seyfeddin'in yakın öğretmeni arkadaşı Süreyya Saltuğ, yazar ve Efruz Bey'i üzerine şu açıklamayı yapıyor: "Ömer Seyfeddin, politikacı olmayan bir İttihatçıdır. İttihad ve Terakkî'de yoktan meydana çıkan, liderlere sokulan kimseler vardır. Efruz Bey gibiler o zaman pek çoktu."¹³ İşte bu bölümde Efruz Bey, hürriyet sevinci ile ne yaptığını, ne yapacağını bilemeyen halkı ve fırsat düşkünü aydınları canlandırır. Yazar onun kişiliğinde, devrinin şığ ve bilinçsiz aydınlarını hicveder.

2. Asiller Kulübü (Asilzadeler)

"Hürriyet kahramanı" olma yolundaki foyası ortaya çıkan Efruz Bey, hemen asillik arayışı içine girer, "Monşer, asalet olmazsa bu memleket batır!" düşüncesine kapılır.

Birkaç arkadaşıyla birlikte, bu memlekette asalet değer verilmeyiş nedenleri üzerinde tartışırlar. Çeşitli ve gülünç görüşler öne sürülür. Efruz Bey'e göre gerçek neden, "Kendileri asil olduğu halde asalet unvanları kullanmamaları"dır.¹⁴ Bu görüşü hepsi haklı bulur ve uzun süre ünvan ararlar. Bu arada tuhaf görüşler atılır ortaya. Kimisi, geçmişini binlerce yıl geriye götürür. Uzun arayışlardan sonra Efruz Bey'in kendisi için uygun bulduğu ünvan, "Prens Efruz dö Kızıl" dır.

Yazarın hikâyelerinden birçoğunda olduğu gibi bu bölümde de konu, olaylar ve kişiler, kendisinin yakından tanıdığı çevrelerden alınmıştır. Yaşadığı türlü çevreler, tanıdığı birçok kişiler, ilgi çekici yönleriyle onun hikâyelerinde yer alırlar. "Efruz Bey roman serisinin her parçası, Meşrutiyet devrindeki olaylar, o devrin belli başlı kişileri ve akımları ile ilgilidir. O günleri yaşamış olanlar, olay ve kişileri

12. *Hürriyete Lâyık Bir Kahraman*, Efruz Bey, Ankara 1970, s. 43.

13. Tahir Alangu, *Ömer Seyfeddin-Ülkücü Bir Yazarın Romani*, İstanbul 1968, s. 432.

14. "Bakınız ben bu sebebi size söyleyeyim. Biz asi! olduğumuz halde ismimize ehemmiyet vermiyoruz. Ecdadımızın namlarını taşıyoruz. Asalet unvanları kullanmıyoruz. Biz kendi kendimizi tanımazsak halk bizi tanır mı?" (s. 74).

kolaylıkla tanıyabiliyorlar.”¹⁵ Nitekim bu bölümde yer alan ve kendini soylu bir kişi olarak göstermek için kıvranan kahramanlardan Aziz-üssücfüzzırtaf Bey, Java’lı zengin müslümanlardan birinin oğludur. Asıl adı Osmanül-Uttâs olan bu kişi, yazarımızın Kabataş Lisesindeki öğretmen arkadaşlarından biridir. Yoksul düşmesi nedeniyle Kabataş’ta Fransızca öğretmenliği yapmış, buna rağmen soyluluk ve zenginlik gösterileri yaparak yazarın mizah ve alay oklarına hedef olmuş bir tiptir.

Yazarın gerçek gözlemlerini yansıtan bu hikâyede, yozlaşma, yabancı hayranlığı, salonlu ve çaylı alafranga yaşayış düşkünlüğü, özellikle İngiliz ve Fransızlardaki soyluluk geleneğine özentî, olduğundan başka türlü görünme çabası, kendimizden kopma, soysuzlaşma gibi sosyal yaralara parmak basılmaktadır.

Ancak, hürriyet kahramanlığı gibi asillik numaraları da para etmez. Çünkü soyluluk taslayan arkadaşlarından biri, Beyoğlu’nun sabıkalı kumarcılarından biridir ve bir toplantı sırasında polis baskısına uğrayarak yakayı ele verirler. Ama Efruz Bey, öyle yılıp susacak, bir köşeye çekilip şan ve şöhretten uzak kalacak bir kimse değildir: “Politika, asalet teşebbüsleri cılk çıktıktan sonra, Efruz Bey için yapılacak yalnız bir şey kalıyordu: Milliyetperverlik! O, öyle bir köşede oturacak, şöhretten, şandan uzak yaşayabilecek bir tip değildi. Hareket, inkılâp, gürültü, harıltı adamıydı. Koştı. Gitti. Bucağa (Türk Ocağı) yazıldı. Oranın geceli gündüzlü bir müdavimi oldu. Artık evine pek geç vakit gelir, güneş doğmadan kendini sokağa yani Bucağa atardı!”¹⁶

3. Tam Bir Görüş:

Bu küçük bölümde yazar Efruz Bey’i, romantik ve ancak hayalle-riyle yaşayan bir sosyolog, bir köycü kimliğiyle Kâğıthane’ye, Ali Bey köyüne gönderir. Efruz Bey’e göre memleketi sosyoloji kurtaracaktır, Lâle Devrinin ünlü sadrazamı Damat İbrahim Paşa “asrının en büyük sosyologu”dur. Saçları dağınıktır ve sosyoloji müderrisi olmayı tasarlar artık. Hep elinde kitaplarla gezer ama köyde, gerçeklerin sert şamarını yer, gülünç duruma düşer. Ashında burada alay edilen ve gülünç duruma düşen yalnız o değil, gerçekçi olmayan aydınlar veya aydın geçinenlerdir. Çünkü yazarın da çok iyi belirttiği gibi, kuru kitap bilgisi gerçek hayatla her zaman bağdaşmaz: “Af-

15. Tahir Alangu, Adı geçen eser, s. 293 vd.

16. *Asiller Kulübü* (Asilzadeler), Efruz Bey, Ankara 1970, s. 101-102.

edersin Efruz'cuğum, diye yarı şaka yarı ciddi çıktım. İlim kitaplarda ise, irfan hayattadır. Biz "âlim" olmaya "ârif" olmayı tercih edenlerdeniz! Unutma ki, hakikat kitapta değil hayattadır."¹⁷

Gerçekten, Ömer Seyfeddin, "ilim" karşısında "irfan"ı, "âlim" karşısında da "ârif"i savunur. Reşat Nuri Güntekin, yazarın bu yönüyle ilgili olarak anlattığı bir hikâyede, nükteci yazarımızın "âlim-ârif" konusunda, çok okuyan bir öğretmen arkadaşını yerin dibine geçirdiğini belirtir.¹⁸ Ayrıca yazar, Efruz Bey'in tam karşıtı bir tip olarak, bir halk adamı, "ârif" bir kişi olan Câbi Efendi tipini yaratmış, dört ayrı hikâyesinde de onu kahraman olarak işlemiştir.

Yazar, *Ayaş* takma adıyla yazdığı *Don Kişot* başlıklı makalesinde: "Don Kişot, ulvî bir fikrin saltanatı altında, kendi kendine uydurduğu, fakat bütün kuvveti ile iman ettiği hayalî bir âlemde yaşar. Ulvî bir fikrin mutaassıp hizmetkârıdır. Fakat bu fikir hayata uymaz" diyor.¹⁹ Onun Don Kişot için söylediği bu sözlerin, kendi kahramanı için de geçerli olduğu söylenebilir. Gerçekten Efruz Bey de bir şeyler düşünür, bir şeyler yapmak ister ama onun fikirleri hayata ve gerçeklere uymaz. Bu bölümdeki "köycülük" hayali, onun için sadece bir örnektir.

4. Bilgi Bucağında:

Daha sonra Efruz Bey, milliyetçi bir ocak olan Bilgi Bucağı'nda dizi konferanslar vermeye başlar, karşımıza bir "dâhi" ve bilgin olarak çıkar. Bu bölümde yazar, Türk Ocaklarının türlü yanlarını sergilemekte, içinde yaşadığı ve çok iyi bildiği çevrenin bir çeşit otokritikini yapmaktadır. Yazarın bu içerlek değil dışarlık mizacını, diğer eserlerinde de yoğun bir şekilde buluruz. Meselâ "İçtimâî Roman" notunu koyduğu *Eshab-ı Kehfimiz* adlı eserinin önsözünde, eserini, "sadece aydınlarımızın garip düşüncelerini sosyal gerçeklerle karşılaştırmak" amacı ile yazdığını belirtir²⁰ ve bu eserde, kendini Osmanlıcılık fikrine kaptıranları yerer.

Efruz Bey, Bucak'ta verdiği çeşitli konulardaki konferanslar için hazırlık yapmaz, hiç okumaz: "Halbuki konferans hazırlamaya

17. *Tam Bir Görüş*, Efruz Bey, s. 104.

18. Reşat Nuri Güntekin, *Anadolu Nottarı*, İstanbul 1958, s. 127 vd.

19. Yeni Mecmua, Sayı 37, 21 Mayıs 1928.

20. "Maksadım edebî bir eser meydana koymak değildi. Sadece münevverlerimizin garip düşüncülerini içtimâî hakikatle karşılaştırmak istiyordum" (Ö. Seyfeddin, *Eshab-ı Kehfimiz*, İstanbul 1918, s. 5.)

onun hiç ihtiyacı yoktur. O cahil miydi? Kitabı açıp okuyup söylenenler hep cahillerdi. Kitaptan okuyup söyledikten sonra konferansçılığın ne ehemmiyeti kalırdı? Kitaptaki olan şey zaten söylenmiş demektir. İsteyen alıp okur, yahut her kim isterse bu kitabı verir, okutturur, dinlerdi. Marifet, okumadan söylemekti. Fakat bu hakikati Bucakta bilen olmadığı için, Efruz Bey çok okuyor, derin derin tettebbü ediyor gözükür, kataloglardan ezberlediği filozof, âlim namlarını sık sık tekrarlayarak daima “asıl kendine ait fikirler” söylerdi.”²¹

Böylece yazar, okuma ve kitaptan hiç hoşlanmayan, fakat buna rağmen büyük bir bilgiçlik taslayan kişileri hicvetmektedir. Ama işin kolayına kaçan böyle kimseler, genellikle büyük ilgi görmekte, cahil çevrelere kendilerini kabul ettirmektedir. Efruz Bey de, böyle karikatürize edilen bir durumu yansıtmaktadır. Bir gecede yirmi tane eser okuduğunu söyler ve karşısındaki topluluk, hayran hayran onu dinler, hiç kuşku duymadan onun sözlerine inanır: “Bucaklıların ona o kadar itimadları vardı ki içlerinden hiç biri, bir gece içinde tanesi en aşağı üçer yüz sayfalık yirmi kitabın, yani altı bin sayfanın okunamayacağına akıl erdiremezdi” (s. 114).

Aşağı yukarı herkesçe bilinen bazı kalıplaşmış sözlerin bile doğru şeklini söyleyemez, fakat foyası ortaya çıkarılınca birtakım kelime oyunları yaparak işin içinden çıkiverir Efruz Bey. Araplardan daha iyi Arapça bildiğini iddia edecek kadar palavracı bir tiptir.

Bilindiği gibi Ö. Seyfeddin, yeni dil akımının öncüsüdür ve bu alanda büyük çabaları, önemli tartışmaları, büyük başarıları olmuştur. Onun Efruz Bey’i, devrinin dil görüşlerini de yansıtır. Efruz Bey, bir yandan “terkip defterleri” tutuyorlar diye eski dil taraftarlarını tenkit ederken, öte yandan da yeni dilcilere saldırır:

“Türkçe, Türkçedir, diyordu, birtakım türediler bir vakit ortaya bir iddia fırlattılar. Hakiki canlı lisan konuşulan lisanmış! İstanbul Türkçesi imiş! Bu konuşulan tabii lisanla yazmak kâfi imiş! Düşününüz böyle bir ihtimal kabul olunursa herkes muharrir oldu demek! Herkes kalemi eline alınca yazmaya başlayacak! Fransızlar, Almanlar, Bulgarlar gibi... Ayrıca lûgat öğrenmeğe lüzum yok. Âlâ terki-i vassı, vassı terki-biler, Arapça, Acemce zarflar, edatlar, o güzelim cem-i mükesser kaideleri hep cicos ha? Böylesi olmaz! Yeni lisancılar işin kolayına gitmek isteyen birtakım tembel cahillerdir... Ah hele o yeni lisancılar... Bunların ismini anınca sinirlerim oynar. Söylen-

21. *Bilgi Bucağında*, Efruz Bey, Ankara 1970, s. 114.

diği gibi yazmak kolaylığının adını "tabîlik" koymuşlar. Halbuki sanat sunidir. Tabiatın gayrıdır. Haricîdir. Her "tabîî şey" âdi demektir.

Bununla beraber ben, eski lisancılara da aleyhindeyim. Onların işi de, yeni lisancılarkı kadar değilse de, yine kolay... Âlâ kafiye lûgatleri... Koca koca vasıf terkibi, terki-i vasfî defterleri! Bir icap etti mi, hemen defterlerini açarlar, parlak terkiplerden bir cümlenin içine birkaç tane atarlar! Al aşağı! İşte sana mükemmel bir eser..." (Bilgi Bucağında, s. 127-128).

Efruz Bey bütün bunları söyler ama, kendisi de, Türkçedeki eklerin hepsini "edat" sanacak kadar cahildir. Ona göre "eldiven" deki "-diven" bir edattır ve "çorap" yerine de "ayakdiven" denilebilir. Bu arada kendisinin uydurduğu tuhaf kelimelerle de karşılaşırız: bingec (merkep), uçkuç (tayyare, uçak) gibi. Ayrıca onun, Türkçe-Farsça-Arapça karışımı olan acayip bir edebiyat tanımı vardır: "Edebiyat bir gayetter güzel est, ol bir cihân-ı bî-dib est."

Görüldüğü gibi Efruz Bey, Türkçülüğün hızla yayılması üzerine hemen bir milliyetçi, büyük bir dilci, tarihçi ve bilgin olarak karşımıza çıkıyor. Ona göre, "Asıl Türkçe, en eski Türkçedir." En eski Türkçeyi, hükümete resmî ve millî dil olarak kabul ettirmeyi tasarlar. Böylece hükümetin bir emriyle bütün halk, çok eski Yakut, Moğol, Uygur ve Kıpçak Türkçelerini hemen konuşmaya başlayacaktır. Bu tutumuyla yazar, o devirdeki "Yeni Lisan" hareketinde görülen aşırı tasfiyecî görüşü, şecere milliyetçiliğini alaya alır. Ama bir gün sonra Efruz Bey yine görüş değiştirir. Çünkü "yaşıyor" dur ve ona göre "yaşayan değişir." Bu sefer "mürekkep lisan" görüşünü atar ortaya ve Türkçenin; Arapça, Farsça, Almanca, Rumca ve Latincenin karışımından doğan karma bir dil olduğunu söyler. Bu arada acayip tamlama ve ifadeler öne sürer: "Elmasünül karım" (karımın elmasları), "atan kırmızı" (kırmızı atlar), "lö vazife dö me biraderler" (biraderlerimin vazifeleri)... Tarihle ilgili bir konferansında da Türklerin Amerika'dan geldiklerini, Amerikalıların Türk olduklarını ispata kalkışır. Ve Efruz Bey, aynı zamanda çok usta bir söz cambazı, bir demagogdur: "Efruz Bey işte bu ıstılah cellâtlarından biriydi, münakaşaya girişti mi ıstılahlar atmaya başlar, bu atılan şeylerin karşısında kırk ikilik güller gibi hiç bir mantık, malûmat blokhavzı dayanamazdı." (s. 124).

5. Açık Hava Mektebi:

Bu hikâyede Efruz Bey, büyük bir eğitimci, pedagog görünüşü içindedir. Burada, kitap-hayat, kuru bilgi-gerçek çatışması vardır.

Şüphesiz ki her pedagojik sistem, her memleket için geçerli olamaz. Burada, sosyal çevrenin yapısı ve şartları gözönünde bulundurulmadan, sırf kitaplardan okunup ilgi çekici bulunduğu için hemen uygulamaya geçilen pedagoji sistemleri, kendini böyle şeylere kaptıran aydınlar mizah konusu oluyor.

Bilgi Bucağında iken Efruz Bey'in okuyacak zamanı yoktu, buna gerek de duymuyordu. O hep konuşur, ders verirdi. Ama oradan çekilince okumaya, ilme dalar. "Burada kalıp cehaletten patlayayım mı? Tahsile gidiyorum!" sözleriyle çevresini, kendi memleketini hor görür. Avrupa'ya gideceğini söyler ama aslında gideceği filan yoktur. Sonra, gitse bile ne tahsili edeceğini bilemez. Evine kapanıp iki ay kadar okur, Avrupa'ya gitme numarası yapar. Artık büyük bir pedagoji bilgini olmuştur ve çok iddialıdır:

"Ben Pastör'ün yaptığını yapacağım. O nasıl tıbbi değiştirmişse ben de maarifi kökünden değiştireceğim" der.²² İsmail Hakkı (Baltaçoğlu) gibi eğitimcileri eleştirir. Efruz Bey, kitapla kâğıtla değil, pratik ve uygulamaya dayalı eğitim yapacaktır. Sık sık okullara gider, uzman ve müdürlerle tartışır. Sonra, Kasımpaşa'daki "Maşrik-ı Envâr-ı Maârif-i Osmanî Mektebi" müdürü Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî Bey'in pratik sistemini çok beğenir. Tahsin Nidaî Bey de "Russo gibi mekteb-i tabiat mezunudur ve ona göre de "Okutan okumaz". Ama Nidaî Bey, "estetikle maliye nazırları uğraşmalı" diyecek kadar da cahildir.

İki kafadar, Hayırsızada'da bir açık hava mektebi açmaya karar verirler. Bu okul, öğrencileri tabii hayata hazırlayacaktır. Teorik eğitimi değil, pratiği esas alacaktır. "İlk insanlar gibi, çocukları tabii hayata alıştırmak için kurulmuş ilmî bir müessesedir. Yaz kış, gece gündüz, muallimler, talebeler, hepsi hayatlarını kırlarda geçirirler. Okumak yazmak pek az! Yalnız ekip biçmek! Yol yapmak! Kanal açmak! Köprü kurmak! Nadâs etmek! Hayvan yetiştirmek!... (s. 173). Yani esas olan nazarı değil, amelî (pratik) durumdur ve bu anlayış, Anglo-Sakson eğitim sistemine dayanır. Ama Efruz Bey'in tam bir hürriyet ve serbestlik hakkındaki sözleri, Nidaî Bey'in öğrencilerini ayartır. Bunun üzerine müdür onu yalnız bırakır, bu hayalleri de gerçekleştiremez, sayıklar durur.

6. İnat:

Bu parçada Efruz Bey, yine bir üstad olarak görünür. Ama dışarıdan gelen fikirlerin taklitçisi ve ayağı yere basmayan bir üstad.

22. *Açık Hava Mektebi*, Efruz Bey, Ankara 1970, s. 159.

Ömründe yazı yazmamıştır. "Efruz Bey, yalnız şifahî bir muharrir değil, aynı zamanda şiirsiz meşhur bir şair, esersiz meşhur bir dâhi, ilimsiz meşhur bir âlimdir." Gene aynı parçada, "Ben ilim falan tanımam. Mantık, usul falan hepsi efsanedir. Yaşamın intuiyon!"²³ sözlerini söyleyen Efruz Bey, Fransız filozofu Henri Bergson'un ortaya attığı ve o sıralarda bir moda halini alan İntuitionizm (sezgicilik) felsefî akımına kendini kaptıranları temsil eder. Yazar burada, halka hiç değer vermeyen ve kendini anlamsız bir inada kaptıran Efruz Bey'in düştüğü gülünç durumu sergiliyor. Böylece onun kişiliğinde, batılılaşmayı yanlış algılayıp yanlış uygulayan aydınlar mizah konusu olur. Görüldüğü gibi yazar, kendimize has olmayan, bizim gerçeklerimiz ve ihtiyaçlarımızla bağdaşmayan "ithal malı" düşüncelere ve yabancılaşmış aydınlara karşı kesin tavır alıyor.

7. *Sivrisinek*:

Bu hikâyede Efruz Bey, artık derse, öğüde muhtaç biri durumundadır. Parça, bir çeşit "kıssadan hisse" ve "öğüt-ders" niteliği taşımakta. Bunda, daha önceleri çok değişik tutum ve davranışlarını gördüğümüz Efruz Bey'e, artık yaşlanmış ve saçları ağarmış olan yazar tarafından yapılan türlü uyarılar, verilen dersler yer almaktadır. Bu bakımdan, bir çeşit fabl kuruluşunda olan bu hikâye, Efruz Bey dizisinin son parçası oluyor.

Artık Efruz Bey, ne Gayet Büyük Bir Adam'daki adsız delikanlı, ne de Hürriyete Lâyük Bir Kahraman'daki atak ve kalabalıklar üstünde gezen gençtir. Asalet peşinde koşan, bir sosyolog tavrıyla köye giden, türlü konularda konferanslar veren kimse de değildir. Ve kendine pedagog süsü verip de eğitimde reform yapma iddiasında olan gerçeklerden uzak kişi olmadığı gibi, halkın değer yargılarına hiç aldırmayan bir sezgici de değildir.

Oynadığı roller, girdiği kılık ve kişilikler yetmiştir artık ona. Yazarın ağzından ve Efruz Bey'e hitaben yazılan bir mektup şeklindeki bu son bölümde, Efruz Bey'e çok önemli bir ders veriliyor; Liyakat* dersi. Onun liyakati yoktur: "İstersen bana darıl, Efruz. Seni şüphede bırakmamak için serbestçe söyleyeceğim: Sende liyakat yoktur!" Oysa liyakati olmayan insan, âciz ve şarlatan olur. "Senin için yapılacak yegâne şey, evvelâ liyakatin ne olduğunu öğrenmek, sonra ona sahip olmaya çalışmaktır."²⁴

23. *İnat*, Efruz Bey, s. 191.

* Liyakat: Lâyük olma, yeterlilik. Acz ve memnun olmayış karşıtı.

24. *Sivrisinek*, Efruz Bey, Ankara 1970, s. 200 ve 204.

Böylece yazar, en başta “hepimiz değilse bile hepimizden bir şeyler bulundurduğunu” söylediği Efruz Bey’e, dolayısıyla bize önemli bir uyarıda daha bulunuyor.

Sonuç:

Görüldüğü gibi, “fantezi” bir roman olan Efruz Bey, II. Meşrutiyet devri Türk toplumunun çeşitli kesimlerindeki hürriyet, siyaset, alafrağa yaşayış, yabancı hayranlığı ve yabancılara özentî, bilim, milliyetçilik, köycülük, dil, edebiyat, tarih, sosyoloji, eğitim, felsefe... gibi anlayış ve yaşayış özelliklerini ele almakta, değişik kesimlerin temsilcileri Efruz Bey’in kişiliğinde birleştirilmektedir.

Normal olarak bir insan, hem de bazen çok kısa bir zamanda böylesine ayrı ve çelişik durumlara düşer, böylesine karışık duygu ve düşünceler içinde bulunabilir mi? Yani Efruz Bey gerçekten yaşamış bir tip midir ve gerçeklerle tıptı tıpına bağdaşan davranışlar içinde midir? Şüphesiz ki bu sorulara verilecek cevap, “Hayır” olacaktır. Ama daha önce de belirtildiği gibi, o bir sentez, bir komple kahramandır. Biraz mübalâğalı da olsa, bir devrin türlü aydın tiplerini, onların çeşitli özelliklerini üstünde toplamakta, bir sembol niteliği taşımaktadır. Zaten bu durumu yazar da çok güzel dile getirmekte, yarattığı kahramanın, “hepimiz” değilse bile “hepimizden bir parça” olduğunu söylemekte, onun tek bir kişi olmadığını açıkça belirtmektedir.²⁵ Bunlardan dolayı onu, somut bir kişi olarak zihnimizde canlandıramıyoruz. Romanın bölümlerinde, Efruz Bey’in fizyolojisi ve ayırıcı özellikleri hakkında derinliğine bilgi edinemiyoruz.

“Fantezi” sıfatını taşıyan bir eserde yer yer mübalâğaların da bulunacağı tabiidir. Zaten bu durumu yazarın da kabul ettiği, mizacından dolayı mübalâğacı görüldüğünü söylediği, kendi kahramanından özür dilediği yukarıda belirtilmişti. Başka bir yazısında yazar, şarlatan tipler üzerinde dururken, Efruz Bey’ini, “namusla, namussuzlukla alâkası olmayan şarlatan” tipine örnek gösterir.²⁶ Efruz Bey, yarım aydın bile diyemeyeceğimiz kadar cahil ve bilgisiz olduğu halde kendini büyük bir bilgin diye tanıtır. Gösteriş düşkünü ve dönem

25. Genellikle bütün yazarlar, başkahramanlarını, birçok kişinin türlü özelliklerini bir araya getirerek yaratır. Bu durumu H. Ziya Uşaklıgil çok güzel belirtir (H. Ziya’nın Suut Kemal Yetkin’e yazdığı mektup, Ulus gazetesi, Güzel Sanatlar eki, 5.9.1943).

26. “Üç türlü şarlatan vardır: 1. namuslu şarlatan... 2. Namusla, namussuzlukla alâkası olmayan şarlatan: Bunun bir misali benim Efruz Bey olabilir. 3. Alçak şarlatan...” (A. Canib, Aynı eser, s. 166).

bir tiptir. Zaman ve zemine uymasını, günün adamı olmasını çok iyi bilir. Belli düşünce ve inançtan yoksun, her devrin gereklerine ayak uyduran, kökten kopmuş bir aydın tipidir. Onun gibiler, hemen her toplumda ve her zaman bulunur. Yazarın yakın arkadaşı Ali Canib: "Efruz Bey serisi, millî liyakati bozacak şarlatan tipleri gençlik nazarında kepaze etmek gayesiyle meydana konuyordu" diyor (Aynı eser, s.5). Gerçekten yazar, hem devrindeki kusurlu aydınları, hem de böylesi kişilere değer vererek onların peşinden koşan bilgisiz toplulukları hicvetmekte, sosyal hicvin en güzel örneklerini vermektedir. Yazar, Efruz Bey tipini yaratırken ipleri elinde sıkı sıkıya tutuyor. Onu istediği gibi hareket ettiriyor, dilediği yere gönderiyor. Mizacı ve amacı gereği, kahramanını alay konusu ediyor, onun sığığını ortaya koyuyor.

Millî Edebiyat devrinde "Yeni Dil" hareketinin öncüsü olan Ömer Seyfeddin, bazı hikâyelerinde de dil konusuna önemle yer verir. Bunların başında, Efruz Bey romanının bir bölümünü oluşturan Bilgi Bucağında gelir. Yazarın burada, yapma bir dil yaratmak için uğraşanlarla alay edişi ve eski dili savunanları eleştirisi önemli bir yer tutar. Bu eserde ele alınan kişiler, Ömer Seyfeddin'in gerçek hayatta tanıdığı, hattâ tartıştığı kişilerden izler taşır. Dilin bir zümreye ait olmadığını ısrarla savunmuş olan yazar, tasfiyeciliğin ölçsüz olarak sürdürülmesiyle Türkçenin bozulacağını gösterir ve keyfi bir dil kuran Efruz Bey'i çok gülünç durumlara düşürür.

Türk tarihinde hemen her zaman karşımıza çıkan köklü bir sorun var: Yabancı hayranlığı ve yabancılara özeni. Özellikle Tanzimat-ın sonra daha da hız ve yaygınlık kazanan bu konuyla, kendi köklerimizden kopmuş tiplerle ilgili olarak yazılmış çok değerli edebiyat eserleri vardır. Ahmet Mithat, Rezaizade Ekrem, Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri, Peyami Safa gibi tanınmış yazarlarımız, bu alanda önemli eserler vermişlerdir. Aynı konunun Cumhuriyet'ten sonra da önemini koruduğunu, bu arada Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da ilgi çekici eserler yazdığını görüyoruz. Tanpınar'ın bu konuda en çarpıcı eserlerinden biri, bazı yönleriyle Efruz Bey'i andıran *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1961) romanıdır.

Bu romanda, Efruz Bey'in Asiller Kulübü gibi, İspirtizma Cemiyeti, Psikanaliz Cemiyeti, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Saat Sevenler Derneği gibi dernekler vardır ve bu derneklerde dedikoduculuk, yalancılık, kıskançlık... ile zaman öldürülür. Gerçeklerden, uzak

yaşayan, yeyici, yutturucu, açık göz, gösteriş meraklısı, tutarsız, tembel, yalancı ve dedikoducu insanlar anlatılır.

Tanpınar'ın romanındaki kahramanlardan Dr. Ramiz, Avrupa'da psikanaliz okumuş, gözü başka bir şey görmeyen bir kişidir. Psikanalize, "hastaya tatbik edilecek bir usulden ziyade bütün dünyayı ıslah edecek bir vasıta" olarak bakar. Aklını tam anlamıyla psikanalizle bozmuş Dr. Ramiz'in kişiliği, psikanalizi gülünç hale sokar. Birçok felsefe okulu ve bilim teorisi, eski Yunan edebiyatından bu yana hiçbir yazarlarının şimşeklerini üzerine çekmiştir. Tıpkı Efruz Bey'in İntuitionizmi ve sosyoloğu gibi.

Dr. Ramiz, birçok roman kahramanı gibi, Avrupa'da okumuş ve orada öğrendikleri herhangi bir sistem ile Türkiye'nin sorunlarını çözmek iddiasında olan bazı Türk aydınlarını andırmaktadır. Kimi pozitivismeye inanmış ve Türkiye'nin bu yolda bir eğitimle kalkınacağını savunmuştu, kimi merkeziyetçiliği, kimi hür teşebbüsü ve Anglo-Sakson tipi eğitimi... savunmuştu. Ayağı yere basmayan Dr. Ramiz de Viyana'da öğrendiği psikanalizle Türkiye'nin bütün sorunlarını çözebileceğine inanır. Kendisinden başka doktor üyesi bulunmayan bir Psikanaliz Cemiyeti bile kurar. Aynı durumu, yarım yamalak bilgisiyile Türkiye'nin dil, kültür ve eğitim sorunlarını çözmeye kalkışan Efruz Bey'de de görmüyor muyuz?

Yine Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanında, hayatı sloganlarla değiştirmeye kalkan Halit Ayarçı tipiyle karşılaşırız. Halit Ayarçı da Efruz Bey gibi, hiç bir sosyal, ahlâkî ve dinî değere inanmayan korkunç bir şarlatandır. Bu roman, ilk bakışta bir fantezi, bir mizah gibi görünmekle birlikte, büyük bir ciddiyetle okunması ve üzerinde derin derin düşünülmesi gereken bir eserdir.²⁷ Tıpkı Efruz Bey gibi.

Büyük Fransız yazarı Balzac'ın, "Napolyon'u etkisi altında bırakabilmiş tek bakan oydu" diye söz ettiği bir Fransız politikacısı var: Fouché. Stefan Zweig de *Fouché* adıyla ilgi çekici bir kitap yazmış ve bu kitap dilimize çevrilmiştir.²⁸ Efruz Bey, hem günün ve her devrin adamı olma, hem de dönemlik bakımından Fouché'ye benzer ama onun kadar tehlikeli ve etkili değildir.

Ziya Gökalp, bazı kahramanlarını küçük düşürdüğü için Ömer Seyfeddin'e bir gün takılır ve şaka yollu: "Ömer Bey, sen kahraman-

27. Bu roman konusunda ayrıca bkz. 1. Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul 1978, s. 140-143; Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul 1983, s. 252-274.

28. Stefan Zweig, *Fouché*, Çev. Burhan Arpad, Say Yayınları, İst. 1984.

larını sevmiyorsun; bilâkis onları teşhir edip cezalandırıyorsun" der ve ondan şu karşılığı alır: "Cancağızım, niçin insafsızlık ediyorsunuz? Ben Mermer Tezgâh'taki Ali Usta'yı sevmedim mi? Ben And'daki Mıstık'ı sevmedim mi? Fakat merhamet ediniz. Efruz Bey'i nasıl seveyim?"²⁹

Bu sözlerin altında, Efruz Bey'in temsil ettiği kişilerin ve kesimlerin sevilmediği gerçeği, büyük yazar Ömer Seyfeddin'in gerçek bir aydın oluşu yatmaktadır.³⁰

29. Ali Canib Yöntem, Adı geçen eser, s. 30.

30. Ömer Seyfeddin'le ilgili zengin bir kaynak listesi için şu esere de bakılabilir: *Ölümünün 50. Yıldönümü Münasebetiyle Ömer Seyfeddin Bibliyografyası*, Millî Kütüphane Yayını, Ankara 1970.